

Oszd meg, és ne uralkodj!

Az OCLC 2017. évi berlini konferenciájának főbb üzenetei

DANCS Szabolcs

Az OCLC EMEA 2017. évi berlini regionális konferenciájáról két eltérő megközelítésű, egymást kiegészítő beszámolót közlünk. Dancs Szabolcs néhány, általa kiemelt fontosságú előadás bemutatására fókuszál, Horváth Zoltánné pedig a konferencián tárgyalt problémák szisztematikus áttekintésével rendszerezi számunkra a globális információkezelés égető kérdéseit, bemutatva az értékelt könyvtárosi szemlélet érvényesülését az intelligens megoldások tükrében.

Az OCLC 2017-es, Berlinben megtartott regionális konferenciája a trendek és fejlesztések számbavétele mellett több üzenetet is megfogalmazott a jelenkor könyvtáros-társadalma számára. A plenáris ülés első előadója, az OCLC elnök-vezérigazgatója, *Skip Prichard* a találkozó címéből (*Libraries at Crossroads*) vezette le aktuális mondanóját: a könyvtárak kereszttúhoz érkeztek, amely egyfelől választás elé állítja őket, másfelől lehetőséget nyújt a más irányból érkezőkkel való találkozásra, együttműködésre. Prichard a kulturális különbségek áthidalásának, a nyitottságnak a fontosságát hangsúlyozta, arra kérve az egybegyűlteket, hogy jó szándékot feltételezve közelítsenek egymáshoz. Való igaz, hogy a bizalmatlanság falának lerombolása elengedhetetlen a hatékony kooperációhoz, ami pedig – az evolúció-

val kapcsolatos újabb nézetek¹ szerint is – az egyik kulcsa az emberiség túlélésének. Az elnök-vezérigazgató üzenete az OCLC egyik mottójába sűrítve így hangzik: „Együtt képesek vagyunk az áttörésre” (*Together we make breakthroughs possible*).

Az OCLC másik mottója: „Mert ami ismert, azt meg kell osztani!” (*Because what is known must be shared*), mintha az „információs világ szabadság-hőse”, *Aaron Swartz* gondolatait visszhangozná. Swartz úgy fogalmazott híres *Guerilla Open Access Manifesto*² című kiáltványának elején: „Az információ hatalom. És ahogy minden hatalom esetében, akadnak olyanok, akik meg akarják tartani maguknak.” Az információ megosztása a falaink lerombolását jelenti (akár lélektani értelemben is), és bár az „információk visszatartása” akár politikai célokat is szolgálhat, de egyéb területeken, így például a tudományban, nem

visz előre. A könyvtárak értékteremtő tevékenységének központjában az információközvetítés és – újabban egyre inkább – az újrahasznosítható adatok létrehozása, illetve az ehhez szükséges ökoszisztéma megszervezése áll. Az adatok újrafelhasználása a konferencia egyik központi gondolata és meghatározó témája volt. Jóllehet a kérdés a könyvtárügyben már a MARC-formátumok kitalálása óta jelen van, nyilvánvaló, hogy a szemantikus web világa új teret nyitott a katalógusadatok hasznosulásának.

Az előbbi kérdésnek ugyanakkor létezik egy árnyoldala. Az adatfelhasználás nemcsak a katalógusainkat érinti, de a felhasználói adatokat is, illetve esetlegesen identitásunk olyan elemeit, amelyeket nem kívánunk mások elé tárni, másokkal megosztani. A privacy, a személyes (ún. érzékeny) adatok problémája egyre inkább lényegi kérdéssé válik, és komolyan érinti a könyvtári tartalomszolgáltatást. A konferencia, amelynek előadásai az identitás témája köré szerveződtek³, beleértve a könyvtárak változó önazonosságát, e kérdéskört illetően is tartalmasnak mutatkozott.

Részletes beszámoló helyett a továbbiakban néhány olyan előadást ismertetünk, amely nézetünk szerint különös aktualitással bír.

Országos és regionális könyvtári infrastruktúrák

A holland példa

Simone Kortekaas, a Wageningen Egyetem könyvtárának munkatársa a holland egyetemi könyvtárak és a királyi könyvtár által alkotott konzorcium (UKB) projektjét mutatta be⁴, amelynek lényege a korábbi – egyébként is OCLC-technológián alapuló – országos infrastruktúra nemzetközi infrastruktúrára való lecserélése a WorldShare platform implementálásával.

A megújulás egyik legfontosabb indoka, hogy a digitális formában megjelenő tudományos információk dömpingjének kezelése új technikák alkalmazását igényli. Az OCLC stratégiai partnersége mellett szólt, hogy a szervezet élen jár a kapcsolt nyílt adatok és API-k alkalmazásán alapuló innovatív megoldások fejlesztésében, erőforrásai és kapcsolati rendszerre révén alkalmas az olyan jelentős szereplőkkel való együttműködésre, amilyen a Google vagy a Wikipedia. Az OCLC-vel való kooperáció egyszerűen megkönnyítheti a MARC21-től a schema.org szótárainak használata és a BIBFRAME irányába való elmozdulást.

A projekt kiindulási alapja tehát az az országos infra-

struktúra volt, amelynek elemei: az 1970-es évek közepe óta létező, 230 könyvtár együttműködésével épülő közös katalógizálási rendszer (Gemeenschappelijk Geautomatiseerd Catalogiseersysteem, GGC) és az 1980-as évek óta működő országos könyvtárközi kölcsönzés. 2013 végére született meg a döntés, hogy az UKB a közös katalógustól elindul egy új információs infrastruktúra fejlesztése felé, amely a WorldCat köré épül fel. A projekt jelentős lépés volt a nemzetközi szabványkörnyezetbe való illeszkedés irányába, amelynek egyik pozitív hozadéka a világ más pontjain létrehozott metaadatok (újra)hasznosításának a lehetősége.

A konzorcium első lépésben létrehozott egy alkalmazásprofil, amely arra volt hivatott, hogy releváns információkkal segítse az átállást a közös katalógusról a WorldCat-ben megvalósuló adatkezelésre. A projekt során tekintettel voltak arra is, hogy azok a könyvtárak is profitáljanak a fejlesztésből, amelyek nem tagjai a konzorciumnak. Ezek az intézmények a következő években fokozatosan fognak átállni a GGC-ben való katalógizálásra a WorldCat-ben való munkára, vagyis a két rendszer egy ideig párhuzamosan működik majd. Várhatóan további 3–5 évig tart a könyvtárközi kölcsönzés megvalósulása az új szolgáltatási környezetben.

Fontos kiemelni: nem az volt a cél, hogy a teljes konzorcium számára implementálják az OCLC WorldShare Management Service rendszerét. A résztvevők továbbra is megtartották lokális megoldásaikat mind a discovery eszközök, mind az integrált könyvtári rendszerek vagy könyvtári szolgáltatási platformok tekintetében. Jóllehet ez több szempontból nehezebbé tette az átállást, megmaradhattak az egyes könyvtárak speciális célcsoportjaira szabott, intézményspecifikus funkciók.

A projekt során született néhány fontos, a holland könyvtárügyet meghatározó döntés mindenekelőtt a szabványosítás területén. A legjelentősebb ezek közül az RDA katalógizálási szabályzatra való áttérés, amely maga után vonja a nemzetközi besorolási állományok és névterek használatát. A projekt része volt a holland személynévtípusú besorolási állomány beillesztése az ISNI⁵ rendszerébe. A nemzetközi szabványos névazonosítók kezeléséért a királyi könyvtár felel.

Nemzeti Bibliográfiai Tudásbázis

Axel Kaschte egy Egyesült Királyságbeli projektről, az ugyancsak az OCLC technológiára épülő új ge-

nerációs országos infrastruktúra-szolgáltatás, a nemzeti bibliográfiai tudásbázis (National Bibliographic Knowledgebase, NBK) megvalósításáról számolt be a konferencia résztvevőinek.⁶ Rövid ismertetéséből kiderült, hogy a cél a jelenlegi közös katalógus (Copac) meghaladása, egy olyan rendszer létrehozása, amely megfelelő hatékonysággal támogatja a digitális gyűjtemények kezelését, beleértve a hozzáférési és felhasználási jogosultságokra vonatkozó (licenc) információk elérését, valamint minőségi metaadat-szolgáltatást nyújt.

Az adatminőség nyilvánvaló feltétele annak, hogy a könyvtárak megbízható módon hozhassanak adatvezérelt döntéseket a gyűjteményeikről. Másik fontos igény, hogy megfelelő információk álljanak rendelkezésre arról, hogy adott dokumentum milyen módon érhető el elektronikusan vagy tehető digitális formában hozzáférhetővé. Az NBK rendszere mindezt a bibliográfiai adatok és állományinformációk eddigieknél átfogóbb aggregációjával, illetve az összegyűjtött adatoknak az elérhetőségre vonatkozó információkkal való kiegészítésével kívánja megvalósítani. Fontos eleme a projektnek a szabványos megoldások és azonosítók elterjesztése, illetve a kiadói és könyvterjesztői iparág tudatosságának növelése e téren. A minőségi metaadat-szolgáltatás egyre nagyobb hangsúlyt kap napjainkban, és a könyvtárak és szabványügyi testületek mellett olyan szervezetek karolják fel az ügyet, mint például a Book Industry Communication (BIC)⁷, amelynek tárgyszó-rendszerre régóta elterjedt a könyvkereskedelemben.

Big data és identitás

Viktor Mayer-Schönberger a magyarul is megjelent „Big data”⁸ című könyv egyik társszerzője. Előadásában⁹ úgy érvelt, hogy a posztfaktuális korban különösen fontos szerep jut a könyvtáraknak, amelyek a tényeken alapuló, valódi tudást szegeznek szembe az alternatív (kreált) valósággal. Az előadó kifejezte hálóját a könyvtárosoknak, akik – többek között a Dewey-féle osztályozás alkalmazásával – óriási segítségére voltak egyetemista korában a releváns információk megtalálásában.

A rendelkezésünkre álló adattömeg rendszerezése és elemzése a valóság megismerésének új útjait nyitja meg a számunkra: nem várt összefüggésekre világíthat rá, de – példának okáért – egy digitálisan rögzített fénykép fókuszának utólagos módosítását is lehetővé teszi. A big data jelensége meghatározóan változtathatja meg az életünket, beleértve például az okta-

tást, de a hiteles információ őrét, a könyvtárost is új szerepbe helyezheti. Ezen a gondolatmeneten haladt tovább a téma másik előadója *Constance Malpas*, aki arra hívta fel a figyelmet, milyen szerepet játszhat a big data a könyvtárak stratégiáiban, avagy például az adatvezérelt szolgáltatásépítés terén vagy az oktatási programok minőségértékelésében.¹⁰ A kérdést igencsak más oldalról vizsgálta *Annette Demmel* és *Julie Presas*,¹¹ akik az adatok felelősségteljes felhasználásának jogi aspektusairól beszéltek, valamint rávilágítottak, milyen gondosság várható el a könyvtáraktól az adatkezelés tekintetében.

A konferencia keretében külön szekció járta körül a kultúra és identitás összefüggéseit, természetesen a könyvtári szolgáltatások viszonylatában. Téma volt, hogy a könyvtár milyen szerepet vállalhat a kulturális identitás építésében¹², valamint hogy miként pozícionálhatja magát újra azzal, hogy teret ad különböző művészi kezdeményezéseknek. Ami utóbbit illeti, a Stockholmi Gazdasági Főiskola (*Handelshögskolan i Stockholm*) egy művészekből és az üzleti élet képviselőiből álló tanácsadó testülettel együttműködve indította el projektjét¹³, amelyben kiállításokat, koncerteket, beszélgetéseket, szimpóziumokat stb. szerveztek, ilyen módon csempészve be a művészi látásmódot egy olyan iskola falai közé, amelyben alapvetően más szemlélet és megközelítés dominál. Az előadó, *Marie-Louise Fendin* szerint azon kívül, hogy a könyvtárosok egyéb kompetenciáikat is megcsillogtathatták, valamint sikerült a médiumok figyelmét is magukra vonni, nem csupán a többi kulturális intézménnyel való együttműködés perspektívái tágultak, hanem egyszersmind a kiállítások, koncertek látogatói közül is új olvasók kerültek ki, illetve sikerült a kultúra iránt korábban érdeklődést nem mutató régi olvasókat is bevonni a beszélgetésekbe. A svéd kollégák testközelből érzékelhetik a művészet és a humán tudományok élénk egymásra hatását, miközben tovább bővítik a hallgatók és látogatók ismeretszerzésének horizontját.

Nem kevésbé volt érdekfeszítő a Svéd Királyi Könyvtár munkatársa, *Ylva Sommerland* előadása¹⁴, amely a szerzői (self-publishing) kiadások nemzeti bibliográfiai számbavételének tapasztalatain keresztül láttatta, hogyan alakul át egy nemzeti gyűjtemény önképe. A Királyi Könyvtár 1661 óta gyűjti a kötelezpéldányokat, 2012 óta a vonatkozó jogszabály hatálya az elektronikus kiadványokra is kiterjed. 2015-ben két projekt indult a nemzeti bibliográfia aktuális céljainak és értékeinek feltérképezésére. Célként fogalmazódott meg a svéd kiadványtermés

objektív és átfogó számbavétele, valamint metaadat-szolgáltatás nyújtása a többi könyvtár és egyéb érdekeltek számára. A korábbi elgondolás helyett, amely a nemzeti kultúra tükréként fogta fel a nemzeti bibliográfiát, a dinamikus felfogás került előtérbe: melynek értelmében a nemzeti bibliográfia nem merev identitás, hanem a kultúra érverésének, dinamikájának leképezése, amely a megfelelő vizualizációs technikák révén látványosan megmutatható. Az újszerű felfogás szerint a nemzeti kiadványtermés dinamikus változó, amely nemcsak tükrözi a társadalmat és a kultúrát, hanem vissza is hat rájuk.

Barbara Beckers, a limburgi Társadalomtörténeti Központ (Sociaal Historisch Centrum voor Limburg) könyvtárának vezetője előadásában¹⁵ arról beszélt, hogyan kíván a könyvtár hidat verni a közismert és népszerű elemekből épülő önazonosságtudat fontosságát hangoztató elképzelés, és egy egészen más, a regionális identitáshoz destruktívan közelítő felfogás között, amely utóbbi le kíván számolni a „tipikus limburgi” tradicionális mítoszával. Az előadó többek közt kifejtette, hogyan befolyásolja ez az ellentét, illetve az eltérő nézőpontok kibékítésének kényszere a könyvtár hétköznapjait.

Szemantikus megoldások a Lengyel Nemzeti Könyvtárban

Jóllehet az FRBR-modellben megfogalmazódó megközelítés következetes alkalmazása hosszabb távon elképzelhetetlen a katalogizálás eddigi eljárásainak megújítása nélkül, a MARC21 kommunikációs formátum fejlesztői fontosnak tartják, hogy az új angol-amerikai katalogizálási szabályzatban (RDA) már érvényre juttatott alapelvek – a lehetséges mértékig – a hagyományos szabványkörnyezetben is érvényesüljen tudjanak. Ez okból igazítják hozzá a formátum elemkészletét az RDA elemkészletéhez, ami nem csupán a katalógusaink szemantikus képességeinek a növelését jelenti, hanem egyszersmind egy eljövendő RDA-kompatibilis formátum bevezetésének az előkészítését is szolgálja. *Marta Cichoń* előadásában¹⁶ azt mutatta be, milyen konkrét lépésekben valósul meg a Lengyel Nemzeti Könyvtárban a MARC21-formátumú leírások adatgazdagítása.

Az ismertett projekt kiemelt célja volt a bibliográfiai adatbázis olyan irányú fejlesztése, amely minél nagyobb arányban épít az automatizmusokra, valamint a kontrollált szótárak használatára. Fontos célkitűzés volt a normalizálás növelése, avagy az elmozdulás a strukturálatlan adatoktól a strukturáltak irányába,

továbbá az adattartalmak gazdagítása az entitásokat jellemző értékekkel, illetve az entitáskapcsolatoknak a létrehozása. Érdeemes rápillantani, hogy milyen tulajdonságok rendelhetők például egy Személy vagy Esemény típusú entitáshoz:

Személy

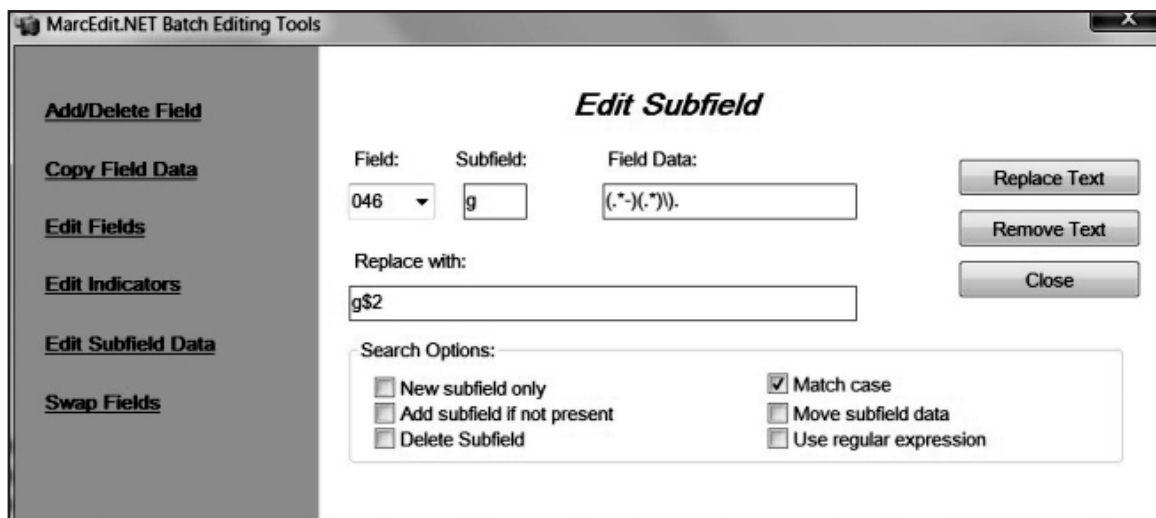
- ⊙ 043 – földrajzi terület kódja
- ⊙ 046 – speciális dátumozás
- ⊙ 368|c – egyéb megjelölés
- ⊙ 368|d – cím (rang, méltóság)
- ⊙ 370 – kapcsolódó hely
- ⊙ 372 – működési terület
- ⊙ 373 – kapcsolódó csoport
- ⊙ 374 – foglalkozás
- ⊙ 375 – nem
- ⊙ 377 – kapcsolódó nyelv

Esemény

- ⊙ 043 – földrajzi terület kódja
- ⊙ 046 – speciális dátumozás
- ⊙ 368|a – találkozó/esemény típusa
- ⊙ 370 – kapcsolódó hely
- ⊙ 372 – működési terület
- ⊙ 377 – kapcsolódó nyelv

A rekordok adattartalmakkal való gazdagítása automatizmusokkal, félautomatizmusokkal, illetve manuálisan zajlik. A már létező rekordokból kinyert adatokat a MarcEdit nyílt forráskódú eszköz segítségével helyezik el a rekordokban, a nem kinyerhető adatokat tapasztalt katalogizálók manuálisan illesztik a leírásokhoz. Az adatok egyéb adatkészletekkel való összeegyeztetése („mappolása”) automatizált eljárással történik.

A félautomatizált eljárásra kiváló példa a strukturálatlan adatok strukturálttá tétele, így például a 100-as MARC-mező 'd' almezőjében található életrajzi adat kettébontása születési és halálozási dátumra a speciális dátumozásra használt 046 mezőben. A szabályosan kifejezett dátumokat legyűjtik, majd bemásolják a 046 mezőbe, amelyet azután manuálisan szerkesztenek, pl. ellátják a megfelelő almezőkkel. Minderre a már említett MarcEdit eszközt használják.

1. ábra
Adatmező szerkesztési művelet a MarcEdit-ben

A MARC-mezők és a tartalmak leírására használt egyéb elemkészletek, ún. névterek, illetve szótárak (pl. Dublin Core, schema.org) közötti megfeleltetés automatizált módon megy végbe.

MARC 21	dcterms namespace properties
024	dcterms:identifier
034	dcterms:spatial
045	dcterms:temporal
336	dcterms:type
337	dcterms:requires
338	dcterms:medium
385	dcterms:educationLevel dcterms:audience
388	dcterms:created

2. ábra
A MARC21-mezők és a Dublin Core elemeinek megfeleltetése

A projekteredmény publikálására létrejött egy szolgáltatási felület, amelyen számos kritérium alapján lehet keresést indítani, illetve az adatok különböző formátumokban (JSON, XML, MARCXML, MARC) exportálhatók. Az adatkészlet egy szabványos interfészen (RESTful API) keresztül lekérdezhető.

Zárszó

Az identitásépítés folyamatában ösztönösen elkülönítjük magunkat másoktól, a «többiekétől» való különbözőségeink szerint alakítjuk ki önképünket és válunk azokká, akik vagyunk. Önazonosságunk arra a tudásra épül, amelyet szocializációnk során elsajátítunk, sok múlik tehát azon, hogy mennyi és milyen minőségű információ jut el hozzánk. A könyvtáraknak hagyományosan kiemelt szerep jut a minőségi információközvetítésben. Ezt szolgálja az adatvezérelt gyűjteményépítés, a kooperatív szemléletet előtérbe helyező, közös platformokon nyugvó katalogizálás csakúgy, mint a szemantikus megoldások alkalmazása, vagy a kulturális identitás létrejöttét támogató közösségi szerepvállalás.

Jegyzetek

1. MC KIE, Robert: My bright idea: humans found a nicer way to evolve – <https://www.theguardian.com/technology/2010/sep/19/evolution-frans-de-waal-primatologist> (Megtek.: 2017. február 28.)
2. https://archive.org/stream/GuerillaOpenAccessManifesto/Goamjuly2008_djvu.txt (Megtek.: 2017. február 28.)
3. Lásd a konferencia alcímét: „Resolving Identities” („Az identitások feloldása”)
4. KORTEKAAS, Simone: UKB transition to WorldShare Platform. Elhangzott: OCLC EMEA Regional Council Meeting,

- Berlin, 2017. február 21.
5. Bővebben: DANCS Szabolcs.: Bemutatkozik az ISNI, a nemzetközi szabványos névazonosító = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64. évf. 4. sz. (megjelenés alatt)
 6. Elhangzott az OCLC EMEA Regional Council Meeting konferencia „Regional and National Infrastructure in a Global Metadata Universe” című szekciójában, Berlin, 2017. február 21.
 7. <http://www.bic.org.uk/>
 8. MAYER-SCHÖNBERGER, Viktor – CUKIER, Kenneth: Big data : forradalmi módszer, amely megváltoztatja munkánkat, gondolkodásunkat és egész életünket. Budapest, HVG Kv., 2014. 260 p.
 9. MAYER-SCHÖNBERGER, Viktor: The Big Deal about Big Data – and how libraries are key to our data-driven future. Elhangzott: OCLC EMEA Regional Council Meeting, Berlin, 2017. február 21.
 10. MALPAS, Constance: Libraries and the Big Data Revolution: how data-driven management is transforming library service provision. Elhangzott: OCLC EMEA Regional Council Meeting, Berlin, 2017. február 21.
 11. DEMMEL, Annette – PRESAS, Julie: Deep learning with deep responsibilities. Elhangzott: OCLC EMEA Regional Council Meeting, Berlin, 2017. február 21.
 12. DANCS Szabolcs: Information seeking and/or identity seeking: libraries as sources of cultural identity. Elhangzott: OCLC EMEA Regional Council Meeting, Berlin, 2017. február 21.
 13. FENDIN, Marie-Louise: What impact does an “Art Initiative” have on the Identity of an Economic School Library? Elhangzott: OCLC EMEA Regional Council Meeting, Berlin, 2017. február 21.
 14. SOMMERLAND, Ylva: Visualizing the self-published author. Elhangzott: OCLC EMEA Regional Council Meeting, Berlin, 2017. február 21.
 15. BECKERS, Barbara: Building bridges between ‘typically Limburgian’ and ‘Limburg does not exist’. Elhangzott: OCLC EMEA Regional Council Meeting, Berlin, 2017. február 21.
 16. CICHÓN, Marta: Resolving identities of entities and their attributes. Elhangzott: OCLC EMEA Regional Council Meeting, Berlin, 2017. február 21.

Beérkezett: 2017. március 9.

Újraindult a COMPASS adatbázis

Új felületen érhető el az EISZ Titkárság által üzemeltetett COMPASS adatbázis (<http://compass.konyvtar.mta.hu>). Az egyes tudományterületeket magában foglaló elektronikus adatbázis-gyűjtemény naprakész információkat szolgáltat a hazai könyvtárakban elérhető online tartalmakról. A mostani fejlesztések során kibővítették a rendszert az EISZ-en keresztül elérhető tartalmak metadataival, biztosítva a folyóiratok, illetve cikkek szerinti keresést. Az új felületen DOI-azonosító, folyóiratcím, adatbázis, intézmény és település szerint lehet keresni. A COMPASS új változatának létrehozásában közreműködtek Dér Ádám, Korner Viktor, Nyicsák Sándor, valamint az Onlearn-tech Kft informatikusai. A használat egyelőre béta üzemben folyik, a fejlesztők az év végéig várják a használók észrevételeit.

Katalist, 2017. szept. 13. az EISZ Titkárság híre alapján

A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára a Kongresszusi Könyvtár honlapján

A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára felkerült a washingtoni Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress) honlapjára a BIBFRAME formátum első alkalmazói közé.

Elérhetősége: <http://www.loc.gov/bibnframe/implementation/register.html>

(A hírhez kapcsolódva figyelmükbe ajánljuk Horváth Ádám összefoglaló írását a Könyvtári Figyelő 2017. 2. számában.)

Katalist, 2017. szeptember 6. Horváth Ádám híre alapján